Anul I-iŭ, No. 3. Mart 1915.

REVISTA ISTORICĂ

= Dări de seamă, =
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICIILE CASEĬ ȘCOALELOR

DE

N. IORGA

CU CONCURSUL MAĬ MULTOR SPECIALIȘTĬ.

BUCUREȘTĬ
EDITURA CASEĬ ȘCOALELOR
1915

www.dacoromanica.ro

SUMARIUL:

N. Iorga: Chestia rutenească în Bucovina. — *N. Iorga:* Horea şi Moldovenii.

II. Documente: *N. I.:* Un manuscript grecesc din Moldova în Atena. — *** Acte despre vechea oştire. — *** Acte bucureştene.

III. Dări de seamă despre: *Joseph Bédier*, Les crimes allemands d'après des témoignages allemands. — *H. Hauser*, Comment la France jugeait l'Allemagne: histoire d'une illusion optique. — *André Weiss*, La violation de la neutralité belge et luxembourgeoise par l'Allemagne. — *Karl Lamprecht*, Krieg und Kultur. — *Ion Gr. Dumitrescu*, Die Grossindustrie Rumäniens.

VI. Cronica de *N. I.*

Manuscriptele se trimet d-luĭ N. Iorga, Vălenii-de-Munte (Prahova).

Administraţia: Vălenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Românesc".

Un n-r 30 de banĭ; abonamentul anual 3.50; pentru străinătate 50 de banĭ n-rul; abonamentul 6 leĭ.

Pentru cărţile despre care se fac recensii care le recomandă se poate reţinea gratuit, după dorinţă, anunciul pe copertă.

Pentru studenţi, preţul în jumătate, direct de la administraţie.

www.dacoromanica.ro

Anul I-iŭ, No. 3. BUCUREȘTI. Mart 1915.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRĬ DE SEAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICIILE CASEĬ ȘCOALELOR, de N. IORGA

CHESTIA RUTENEASCĂ ÎN BUCOVINA[1].

I.

Ca un răspuns la pretențiile învățaților și polemiștilor politicĭ ruteni că Bucovina veche, adecă toată Moldova-de-sus, originea și locul de închegare al principatuluĭ, ar fi fost un colț de pămînt rusesc care maĭ tărziŭ numaĭ fu, în chip trecător, desnaționalisat în folosul Romînilor, d. I. Nistor tipărește această carte de răbdătoare și exactă cercetare, în formele celeĭ maĭ obiective științĭ istorice. Ea era cu atît maĭ necesară, cu cît eraŭ și Romînĭ cari începuseră a se clătina în conștiința dreptuluĭ lor istoric,—fără a maĭ vorbi de ciudatele teoriĭ, care par îngînate greoiŭ după o pledoarie a adversarilor noștri etnicĭ, pe care, cu obișnuita sa sfidare a celor maĭ firești sentimente, le-a proclamat politicianul bucovinean „austriacant“ Aurel Onciul.

D. Nistor începe de la Slaviĭ vechĭ, cari fără îndoială aŭ fost și pe la noĭ, aŭ stat mult pe aice, dar aŭ trecut în cea maĭ mare parte în Balcanĭ, căcĭ altfel, ca peste Dunăre, pecetea lor s'ar fi impus elementelor maĭ vechĭ pe care le găsiseră aicĭ, cu care de mult conlocuiseră și care eraŭ menite a formà poporul, totușĭ neolatin, al Romînilor. În această privință e de observat că în alte locurĭ decît vechea Moldovă nordică prezența lor se arată geografic orĭ prin vechĭ numirĭ slave care nu s'aŭ păstrat și în tesaurul lexical curent al limbiĭ noastre, orĭ prin însemnarea lor anume ca fiind așezărĭ de Șcheĭ (*Sclavi*: Șcheiĭ Brașovuluĭ nu poț fi Bulgarĭ din veacul al XIV-lea pentru că atuncĭ vechiul cuvînt nu maĭ avea în genere întrebuințare și nu putea s'o aibă în acest cas special), de Sîrbĭ (localitățĭ cu numele de Sîrbĭ, pănă în Sălagiŭ și Maramurăș, arată coloniĭ recente, poate și

[1] I. Nistor, *Romînii și Ruteniĭ în Bucovina, studiu istoric și statistic*, București 1915; ediția Academieĭ Romîne.

www.dacoromanica.ro

bulgărești) orĭ de Rușĭ și Rusciorĭ, cari aceștia sînt Rutenĭ (Rușĭ în restul Ardealuluĭ și chiar lîngă Sibiiŭ, săsește: Reussen; Rușciorĭ și în comitatul Sibiiuluĭ și lîngă Bistrița; Rușor, în Solnoc-Dobîca). În Țara-Românească sînt sate și locurĭ numite Șcheĭ maĭ mult după așezarea, ca vierĭ cu deosebire, a Șcheilor brașovenĭ (ca în Buzăŭ și Argeș); găsim de vre-o două orĭ sate cu numele de Sîrbĭ după Bulgarĭ colonisațĭ la Dunăre, orĭ Rușĭ, după alte colonisărĭ cu o populație întîmplător venită. Multele slobozĭĭ din Moldova aŭ făcut ca atîtea localitățĭ, din toate colțurile, să se cheme Sîrbĭ și Rușĭ (Rușciorĭ în Ținutul Sucevĭĭ); Șcheile de la Roman, de la Vasluiŭ și de la Suceava aŭ a face cu un trecut maĭ depărtat. Vechĭ nume slave, terminate în—*ăuțĭ* arată prezența celor d'intăiŭ locuitorĭ de aceiașĭ origine cu Slaviĭ galițienĭ și podolenĭ în Bucovina de azĭ, Basarabia nordică și partea de sus a Moldoveĭ de după 1775; dar aceste nume, cu tot incontestabilul lor înțeles, n'aŭ a face maĭ mult cu timpurĭ și decĭ drepturĭ istorice decît unele sîrbeștĭ din Oltenia și Banat, cel puțin așa de multe; pe lîngă aceasta, unele din ele aŭ o rădăcină vădit românească, precum e casul cu Frătăuțiĭ (de la *frate*), care sînt vădit din vremea cînd *acest sufix de derivație geografică fusese acuma adoptat de noĭ, pentru formațiunĭ propriĭ*[1].

D. Nistor răspinge încercările, basate pe falsificațiĭ saŭ pe explicațiĭ absolut naive, de a dovedi o stăpînire galițiană pe văile viitoareĭ Moldove pănă la Dunăre; de la pretinsa diplomă a luĭ Ivanco Rotislavovicĭ pănă la privilegiul luĭ Iuga Coriatovicĭ documentele sînt false, iar interpretările date în sens interesat celor adevărate se distrug lesne. Autorul se ocupă și de legenda luĭ Iațco din Ițcanĭ, prisăcarul rus aflat de descălecătoriĭ maramurășenĭ, pentru ca să arăte motivele ipoteseĭ fără valoare istorică a luĭ Miron Costin, într'o carte menită să măgulească pe regele Ioan Sobieski și Polonia luĭ pe jumătate rusească.

---

[1] Pentru forme duble: Calianăuțĭ și Călineștĭ, Balinții și Bălineștĭ v. I. Bogdan, *Doc. luĭ Ștefan-cel-Mare*, I, pp. 494-5. Tot așa ceia ce diacul din 1503 numește „Havrilovți" și „Davidovți" sînt satele Gavrileștĭ și Davideștĭ (*ibid.*, pp. 225-6). Cf., în două locurĭ *deosebite*, Dobrinăuțĭ și Dobrineștĭ (*ibid.*, la tabla numelor de localitățĭ). Apoĭ, Goteștĭ, Gotăuțĭ, de la strămoșul Gotea (*ibid.*). Însă satul basarabean Gvozdăuțĭ corespunde satuluĭ pocuțian Gwozdziecz.

www.dacoromanica.ro

II.

Foarte interesantă e partea (p. 15 și urm.) care privește colonisările de prinși ruteni ce se făcură de Domnii luptători ai Moldovei în veacul al XV-lea și în cea d'intăiu jumătate a veaculuĭ al XVI-lea. Oamenii vin bucuros la Voevozii de legea lor. Cu privire la Ștefan, o spune anume un document contemporan: „Toți Rutenii vor merge la Vodă pentru că mulți buclucași *(ribaldi)* merg acolo și nu li pasă de domnii lor de pămînt, și i s'au supus, au fugit la el, încep să se frămînte și să treacă la Moldovean“ (Hurmuzaki, II², p. 504; anul 1502). *De fapt, era un act de nemulțămire socială profundă, ca și a Secuilor din Ardeal, ale căror drepturi începeau să fie atinse: din țerile de șerbie oamenii, țerani năcăjiți, fugiau într'o țară de libertate și mîndrie populară,* în care, pe lîngă aceasta, Rușii pravoslavnicĭ (pănă pe la 1600) găsiau în cinste mare pe preoții de legea lor. Trebuie relevat mai ales, actul, extrem de important—o scrisoare a regeluĭ polon Sigismund către arhiepiscopul catolic de Lemberg (2 April 1511),— prin care se mărturisește că *„popii Rutenilor, pentru a se hirotonisi în legea sacră, cum cred ei, obișnuiesc a se duce în Moldova* și în alte părți străine, așa încît adesea pot să vorbească dușmanilor despre lucrurile și starea regatuluĭ și să trădeze situația țerii („informati sumus quod popones Ruthenorum, suspiciendorum ordinum, ut ipsi putant, sacrorum causa, soleant conferre se in Valachiam et alias exteras partes et plerumque de rebus ac statu regni apud hostes disserere positionemque regni prodere“). Sigismund e de părere decĭ ca hirotonisirea să se facă numaĭ la „Vlădicii“ — nu zice: episcopii — „cari locuiesc în regat“; ceĭ ce vor face altfel vor fi pedepsiți — ca aceĭ diecĭ ardelenĭ cari, după Unire, treceau munții pentru a se preoți la noĭ — cu degradarea din cler și chiar cu pierderea capuluĭ. „Vlădica“ din Chelm e luat în vedere pentru hirotonisirea în cuprinsul dieceseĭ latine de Lemberg (*ibid.*, II³, p. 15, no. XVIII). Întru cît s'a observat însă această măsură, se vede și din aceia că la 1657 episcopii Moldoveĭ sfințiau la Iași un Vlădică de Cernigov pentru Cazacĭ (*Archiva istorică*, I¹, pp. 65-6), Gheorghe Ștefan, răsturnătorul luĭ Vasile Lupu și decĭ dușmanul luĭ Bogdan Hmilnițchi Hatmanul căzăcesc, dînd în scris întărirea sa (*ibid.*, p. 66, no. 76).

www.dacoromanica.ro

III.

De fapt, colonisarea românească din Maramurășul luĭ Dragoș și Bogdan, unde ducatul de Muncaciŭ al Coriatovicilor, creat de regele Ludovic-cel-Mare, ca o cetățuie religioasă și militară, îngustase locul pentru Romînĭ, — *acest mare act istoric făcu imposibilă o expansiune rusească spre șes, care corespundea cu înaintarea românească în munți spre Galiția.* Dacă Iurg Coriatovicĭ fu chemat de boierĭĭ, carĭ-l omorîră apoĭ, după moartea luĭ Lațco fiul luĭ Bogdan (numele slav de Lațco pătrunsese și la Ungurĭ), e o hotărîre determinată de *legătura luĭ personală cu o dinastie care în așa de scurt timp apucase a prinde rădăcinĭ într'o țară decĭ vădit românească.*

Desbrăcîndu-le de formele slave ale uneĭ cancelariĭ de împrumut, numele celor maĭ vechĭ boierĭ moldovenĭ sînt în covîrșitoarea lor majoritate românești, orĭ ungaro-slavo-romîne, așa cum le aflăm în Ardeal și părțile ungurești vecine: Neatedul, Stroicĭ (de la Stroe), Drăgoiŭ, Burlă, Stanciul, Stan („Stanislaus") Rotumpan, Ghiula, Iuga, Andreiaș, Giurgea, Dragoș, Viteazul, Vlad, Ghidea, Grozea, Costin, Orîș (*ibid.*, p. 18), Balc al luĭ Bîrlea, Radul, Ivaniș, Șendrea, Toader, Șandru, Bilăĭ, *Litovoiŭ* (1407), Șandrișor, Jumătate, Mihăilaș, Bîrlea, Hudea, Tatomir, Domuncuș (Domokos), Spenea (Spînea), Cuibea, Șerbea, Negrul, Tabuc, Vîlcea, Porcul, Uncleat, Julea, etc. Doar Iucșa, Hodco (și fratele Lev, dar este și un Hodco Știbor), Grinco ar face să se creadă într'o origine slavă. Maĭ apoĭ apare, în epoca luĭ Alexandru-cel-Bun, un Boris, dar el e fiul luĭ Brae, decĭ Brăescul, și rudă cu Duma (cf. și *Analele Academieĭ Romîne*, 1913, p. 133 și urm.). Dacă întîlnim în documentele luĭ Ștefan-cel-Mare un Ciortorovschi, Andreico, — orĭ și Ciortorischi —, el e numaĭ boierul din satul drept românesc Ciortoria (lîngă Vascăuțĭ), cu toată identitatea numeluĭ cu acela, celebru în istoria polonă, de Czartoryski. D. I. Bogdan a arătat (*Doc. luĭ Ștefan-cel-Mare*, II, p. 232) că un Buciațchi, al căruĭ nume ne-ar trimete la orașul Buczacz, era din neamul luĭ Șendrea, că avea un fiŭ Danciul și că putea fi din Bucecea botușăneană; el are însă rude ca Iurie, Isaico, Vasutca,—totușĭ drepțĭ Romînĭ și eĭ. Un Cupcicĭ (fiul luĭ Cupcea) se chiamă Grozea. Unuĭ Fedco i se zice Stărostescul. Cutare Iațco e fiul luĭ Hudea. Un nume ca Sobțea îl poartă fiica Romînuluĭ Iuga. Nicĭ împrumutul

www.dacoromanica.ro

formulelor slave ale cancelarieĭ rutene, după a Coriatovicilor, nu presupune o stăpînire de fapt; doar cea bulgărească şi sîrbească nu s'aŭ luat de Munteni pentru că ar fi existat o stăpînire pe malul stîng al Dunăriĭ din partea regatuluĭ sîrb orĭ a Ţaratuluĭ bulgar...

Vorbia rusește Ștefan? D. Bogdan a subliniat o propoziție în această limbă care se află în mijlocul răspunsurilor date de marele Domn unuĭ sol polon (*l. c.*, p. 479). Şi aiurea (*ibid.*, pp. 462, 473) se află întorsăturĭ de frase orĭ cuvinte răslețe care sînt ruseștĭ. Numaĭ cît *trebuie să ni aducem aminte că asemenea cuvinte pline de greutate se dădeaŭ în scris, în slavona documentelor, precum în scris se presintaŭ, fireşte, şi intrebările.* Decĭ acesta nu poate fi un argument pentru oameniĭ cari pretind că dinastia însăşĭ era rusească orĭ se rusificase. De alminterea vedem pe Ștefan verificînd odată forma unuĭ document slavon şi, dacă el însuşĭ ar fi făcut-o direct, ar însemna să-ĭ atribuim o ştiinţă ce numaĭ cu greŭ s'ar putea admite. E, în sfîrşit, posibil ca Ștefan să fi trecut după moartea părinteluĭ săŭ întăiŭ în ţerile ruseștĭ ale Poloniei, înnainte de a căuta sprijinul, care-l aduse în Domnie, al luĭ Vlad Ţepeş: acolo ar fi deprins lesne limba ruteană curentă, dar de aicĭ pănă la limba literară din formulele diplomatice era o oarecare distanţă.

IV.

Presenţa Rutenilor vorbind încă limba lor în unele locurĭ din Moldova-de-sus înnainte de jumătatea veaculuĭ al XVII-lea e adeverită de Grigore Ureche, pe care-l citează d. Nistor (p. 23). Avem a face însă cu elemente de curînd venite şi răspîndite icĭ şi colo, fără a formă o singură masă compactă. E vorba, în regiunea Cîmpulunguluĭ-Rusesc şi Putileĭ — la 1687 se spune într'o scrisoare (Hurmuzaki, XV, p. 1409, no. MMDCLIV) că „Ruşiĭ", cu vătămanul în frunte (*ibid.*, pp. 1465-6), sînt „Putileni şi din Cîmpulungul-Rusesc" —, de aceĭ Huţani, a căror obîrşie şi desvoltare e schiţată pentru întăia oară, şi pe larg, de d. Nistor pe paginile 30 şi următoarele ale lucrăriĭ sale, ciudaţiĭ Munteni, destul de numeroşĭ, aĭ Bucovineĭ apusene, pe cari-ĭ deosebesc nădragiĭ roşiĭ şi anumite apucăturĭ sălbatece. Eĭ apar ca veniţĭ de curînd, maĭ ales în a doua jumătate a veaculuĭ al XVII-lea, cînd se înrădă-

www.dacoromanica.ro

cinează în sălașurile lor. *Documentele nu-i cunosc însă niciodată supt acest nume. Și tot așa în zădar am căuta până la 1650 un singur document scris în dialectul slav popular al Rutenilor saŭ Huțanilor.*

Testamentul, redactat într'un stil slavon cu caracter popular rutean, al luĭ Curilo, de la „Ceronoveț“ (Cernăuțĭ), din acest an 1650 (Hasdeŭ, *Arch. istorică,* II, p. 229), e unic: în el găsim nume de Cernăuțenĭ cu caracter străin; dacă Robulenco, de pildă, vine de la românescul Robul, avem pe un Cereșna, un Bodva, un Igordița. Păstrăm din această epocă acte cernăuțene românești foarte răŭ redactate (*ibid.,* p. 247; cf., pp. 251, 257): nume ca Micuțenco, Veveha, Ratenco, Cotiujca (*ibid.,* p. 249-257[1]) sînt simptomatice.

Descrierĭ așa de amănunțite cum e a luĭ Bàndini, pentru epoca luĭ Vasile Lupu, nu menționează însă pe Rutenĭ printr'un singur cuvînt. Și în toată literatura de călătorĭĭ până tărziŭ în veacul al XVIII-lea eĭ nu apar ca o populație deosebită. Un Ionașco Rusul, un Toader Ianovicĭ, marĭ boierĭ a luĭ Vasile Lupu, nu se deosebesc național de colegiĭ lor.

Totuși, pe la 1700, cînd Neculcea stă să vorbească despre Pocuția luĭ Ștefan-cel-Mare, în care vede numaĭ o danie de sate către Logofătul Ioan Tăutul, el mărgenește altfel domeniul rusesc: „Cîmpulungul Rusesc, Putila, Răstoacele, Vijnița, Ispasul, Milia, Vilavcea, Carapciul“ (după un Carapciŭ, vechiŭ nume românesc ce se află și la Muntenĭ, în veacul al XIV-lea), „Zamostia, Văscăuțiĭ, Voloca“ (*Letopisețe,* II, p. 181). Dar Văscăuțiĭ sînt pe acest timp un sat românesc, iar asupra Mihalciuluĭ de lîngă Cernăuțĭ chiar, din ocolul tîrguluĭ, sat dăruit, în schimb pentru Solca, Murgeștilor, supt Ștefan Tomșa al II-lea, aveaŭ pretențiĭ, ca descendențĭ aĭ unuĭ Moțocel, Pelin Vistierul și frațiĭ săĭ (Hasdeŭ, *ibid.,* p. 230). Acest proces ne face să vedem că la Volcineț, la Voloca, la Lucavăț, la Călinești eraŭ tot Romînĭ (*ibid.,* pp. 233, 236-9).

V.

Ceia ce atrase pe Rutenĭ în Moldova fu *întàiŭ crearea uneĭ raiele turcești în jurul Cameniței cucerite la 1676.* Condițiile pentru

[1] Cf. și Iorga, *Istoria Comerțuluĭ,* I, spre sfîrșit.

www.dacoromanica.ro

țeraniĭ de această națiie, tot maĭ răŭ tratațĭ pe moșiile nobililor, lăsate pe seama „orîndarilor“ evreĭ, eraŭ cu mult maĭ bune supt „democraticul“ regim otoman, preocupat totdeauna de binele „săracilor“. Neculce scrie (p. 214) apriat: „Aŭ ales loc Cameniței și aŭ hotărît toată Podolia să fie olat Cameniței, din Nistru de la Bucegĭ (Buczacz) pănă în Ucraina... *Și aŭ ieșit mulțime de Ruși din lăuntru din Țara Leșească și s'aŭ așezat în olatul Cameniței, de s'aŭ făcut sate și raià*, și aŭ pus Turcĭ prin sate subașĭ, după obiceiul lor... Atuncĭ și în Moldova s'aŭ așezat slujitorĭ pre la menziluri și pre la margini“ — unde știm tot de la el (p. 201) că „satele eraŭ rare“ — **„și aŭ început a se face slobozii“** — *evident pentru aceleași elemente rusești în coborîre spre Sud, după libertate*, — **„pre la Cernăuți și pre la Hotin“**. Aceasta, în a treia Domnie a luĭ Duca-Vodă, și anume după acea solie, din 1677, a Palatinuluĭ de Kulm, a cărĭĭ descriere am dat-o în *Acte și fragmente*, I, p. 88 și urm. Această așezare se putu face cu atît maĭ statornic, cu cît, puțină vreme după aceasta, Tatariĭ iernînd în Moldova supt Dumitrașco-Vodă Cantacuzino, fugiră „în Podolia și în Pocuția“ „din podaniĭ (șerbiĭ) țerĭĭ Moldoveĭ oameni de muncă din Ținuturile *Hotinuluĭ*, Sorocăĭ, *Cernăuților*, Dorohoiuluĭ“, pe cari boieriĭ îĭ și reclamaŭ de la regele Ioan Sobieski la 1684 (Hurmuzaki, *Supl.* II[3], p. 152). Decĭ: *plecare de Romînĭ, stabilire de străinĭ în aceste regiuni bucovinene și basarabene*, afară numaĭ dacă nu e vorba de noiĭ veniți rutenĭ, cărora șederea maĭ departe în țară nu li convenia. Agitația între țeranĭ urmă însă, și-ĭ vedem mișcîndu-se lîngă Snyatin (*ibid.*, p. 153, no. LXXIX).

Îndată însă Polonii ocupaŭ cetățile și toată valea Cîmpulunguluĭ moldovenesc, și se împărțiaŭ prin mănăstirĭ, la 1687, proclamațiile luĭ Ioan al III-lea (*ibid.*, pp. 160-1, no. LXXXIV). Davidel, zis de Polonĭ Davidenco, era la Cîmpulung și Turculeț, Turcul, la Cernăuțĭ (*ibid.*, p. 166). Neculce maĭ arată, la Rușĭ, pe Dombrowski în Coțman, pe Turculeț „cel Mare“ la Bănila, pe Turculeț „cel Mic“ la Cuciur (p. 238). *Se aduse, decĭ, prin unirea administrativă a acestor regiuni cu Pocuția, un noŭ influx de locuitorĭ polonĭ și în orașe.* Astfel Iani de la Lucavăț se strămută la Snyatin și-și vinde, unuĭ Romîn, moșiile din Bucovina (*Studiĭ și doc.*, V, p. 404). Cînd Camenița trecu apoĭ, la 1699, iarăși la Polonĭ, mulțĭ din Rușiĭ colonisațĭ vor fi fugit în Moldova, cu atît maĭ mult, cu cît noiĭ stăpînĭ intrară în cetatea cu decisiunea de a con-

www.dacoromanica.ro

verti la catolicism, împiedecînd pe episcopul „grec“ din Lemberg de a-şĭ exercita drepturile, interzicînd formal „shisma“, dînd călugărilor uniţĭ de la Przemysl mănăstirea Sfîntuluĭ Ioan şi pecetluind bisericile răsăritene (Hurmuzaki, *Supl.* II [3], pp. 278-9).

De alminterea după această pace colonisarea cu elemente rutenescĭ urmează, cu atît maĭ mult, cu cît unĭ din proprietarĭ, ca Lupaşco Murguleţ, din 1708, fuseseră mult timp *rohmiştri* în oastea luĭ Sobieski (*Arch. istorică*, II, p. 271). „Să fie volnicĭ“, scrie Mihaĭ-Vodă Racoviţă, „cu cartea Domnii Meale a chema şi a strînge *oamenĭ streinĭ din Ţara Leşască* saŭ de spre alte părţĭ de loc“ (*ibid.*). O listă a ţeranilor luĭ Lupaşco arată, pe lîngă Ungurul „Vaşil fĭcorul Androş“, pe Rutenĭĭ „Chirilo Chifrenco, Lupaşco, Şimion Iachemenco şi Pantuc Ion“ (*ibid.*, p. 275). La Putila, Constantin Turcul, alt *fost rohmistru* (*Studiĭ şi doc.*, V, p. 409), va fi procedat tot aşa. În acelaşĭ timp la 1737 găsim în Cernăuţĭ, lîngă mulţĭ Romînĭ, pe un Vereha, un Hupca, un Sluhaico (*ibid.*, pp. 411, 413)[1]. Iar în 1751 afluxul de Evreĭ poloni făcea să se poată trimete plîngerĭ la Domnie din partea „tîrgoveţilor moldovenĭ şi evreĭ“ (*ibid.*, p. 415). Maĭ tărziŭ un Miron Gafenco şi un Mihaĭ Micul aveaŭ locurĭ acolo, la Putila şi Cîmpulungul Rusesc (*ibid.*, p. 412).

Am adăugit toate aceste observaţiĭ pentru a se lămuri şi maĭ bine întăia epocă a rostuluĭ Rutenilor în Bucovina şi în raiaua Hotinuluĭ.

A doua e tratată foarte complect de d. Nistor, după actele din condica luĭ Constantin Mavrocordat (*Studiĭ şi doc.*, VI). D-sa arată cum se strecuraŭ, mînaţĭ de opresiunea fiscală, de tulburărĭ şi foamete, „bejenarĭĭ din Ţara Leşească“, mojicĭĭ, cari nu ascultaŭ de vechiĭ „răzeşĭ“ şi nu voiaŭ să li plătească nimic (V, p. 414).

Multele războaie lăsaseră Moldova istovită, pe cînd Ţara-Românească era, cum spune un glas contemporan, „plină de om“. Să ne gîndim numaĭ la ceĭ douăzecĭ de anĭ de prădăciune şi

[1] Probă e şi acest act cernăuţean din epoca arătată (Bibl. Ac. Rom., 20/XXXIII: „Ion Robulenco, şoltuzul de Cernăuţĭ“, dă zapis către „giupiniasa Comisoia“: „Şi dumneata se-ş adus amintea chindu aŭ trimis Vasilia-Vod pe dumnaluĭ, pe Comisul, Dumnezeŭ pomaniasca, se-ĭ faaca o carita la Laov; deĕ atunşa m'am dus şi eŭ cu dumnaluĭ. Iar, chindu aŭ fostu pe drum, maĭ jos dea Lujenĭ... (rupt) şi aŭ început a grei pentru un zapis dea moşiia“ (pune degetul lîngă numele săŭ: „eŭ Ion“).

www.dacoromanica.ro

ocupație polonă înnaintea păcii de la Carlovăț, la nespusa miserie ce se oglindește în scrisorile Cîmpulungenilor romînĭ, la „bejenariĭ“ cari umpleaŭ țerile vecine. Veacul al XVIII-lea, decĭ, pănă la noile năvăliri rusești și austriece, cam din ultimul șfert, e o epocă de colonisare, *de reîmpoporare.*

De aicĭ așezarea Evreilor în orașe, pe care am schițat-o aiurea *(Istoria Evreilor în Romănia,* în „Analele Academieĭ Romîne“ pe 1913. Cf. acum și interesanta broșură a d-luĭ Schwarzfeld, *Din istoria Evreilor,* Bucureștĭ 1915)[1]. De aicĭ primirea Lipovenilor, „vechĭ credincioșĭ“ din Rusia, prigoniți de oficialitatea bisericească, la Bănești, la Rușcioriĭ, la Dragomirna, la Salce, Hănțești, Sănăuți, Zamostie, Budești și chiar Hîrlăŭ, cu tocmeala de a da proprietarilor de casă cîte un leŭ, alțiĭ cîte 2 zloți, fără clăcĭ și cu voia de a se mută pe „locurĭ domnești“, unde eraŭ poftiți *(Studiĭ și doc.,* VI, p. 230, no. 168; cf. p. 324, no. 805). Căpitanul de Ciuhur capătă voie, tot supt Constantin Mavrocordat, să poată „aduce liudzĭ, oamenĭ streinĭ, din raiaoa Hotinuluĭ, orĭ din Țara Leșească“, pentru a păzi ca beșliĭ, nesupușĭ biruluĭ *(ibid.,* p. 232, no. 197). Rușiĭ din raià, maĭ vechĭ locuitorĭ, apar, de altfel *(ibid.,* p. 233, no. 200; p. 296, no. 608; p. 307, no. 65). Păzitorĭ, în număr de 300, capătă voie să aducă de orĭunde și Cîmpulungul Rusesc *(ibid.,* pp. 234, no. 215; p. 323)[2]. Rușĭ întră ca „argațĭ“ și pe la negustorĭ, pănă în Botoșanĭ *(ibid.,* p. 266, no. 447). D. Nistor maĭ citează treĭ mărturiĭ din acelașĭ izvor (pp. 287, 300, 302), și din una se vede limpede cum, pe la 1740, „oamenĭ bejenarĭ din Țara Leșască, din lipsa pînii, iese în țară tot vîrtos“, și anume în părțile Cernăuțuluĭ. Un urmaș al luĭ Neculce chiar iea „cărțĭ de slobozie“ pentru siliștile sale cernăuțene și dorohoiene *(ibid.,* p. 345, no. 978). Și pe la Soroca încercaŭ a trece „oamenĭ de Țara Leșească“ *(ibid.,* p. 401, no. 1500). În Iașĭ, unde Ulița Rusească arăta de sigur anume negustorĭ aducînd marfă din Rusia (nu din cea moscovită însă) (v. și *ibid.,* p. 247, no. 326), era în veacul al XVIII-lea biserica Sf. Voevozĭ *a Rufenilor,* decĭ *a Rutenilor,* unde însă pe la 1760 poporăniĭ eraŭ Romînĭ *(ibid.,* XV, p. 193-5).

Să adăugim, după d. Nistor, că lunga anarhie din Polonia

[1] Observațiile, într'un ton impertinent, din foaie de propagandă „Înfrățirea“, arată tot atîta necompetență, cîtă părtenire.

[2] V. și Carp Rusul, fost Mare-Căpitan; *ibid.,* p. 239, no. 232.

www.dacoromanica.ro

contribui esențial la afluxul Rutenilor. Cu atît mai mult, cu cît — suplinim noi — urmaŭ în acea țară prigonirile de ortodocși care duseră la resistența armată a „disidenților". Un act mai ales aruncă o deosebită lumină asupra acestor împrejurări: acela din 22 April 1768, prin care Grigore-Vodă Callimachi arată că „buna orînduială ce s'a introdus în această țară, ca fiecare să poată ști cîtă dare trebuie să plătească pe an, *a atras mulți străini în această țară, precum unii din Polonia s'aŭ strămutat în Ținutul Cernăuțuluĭ, la locul zis Vijnița, și și-aŭ făcut acolo locuința*". Oaspeții eraŭ de așa speță însă, încît se găsi de nevoie a se da luĭ Antioh Popovicĭ, mazil, sarcina de a păzi hotarul cu zece slujitorĭ [1]. Interesant e că Giurgiuveanu, care comandă la hotar, cu Gafenco, alt dregător de graniță, trecea la Polonĭ pentru a răpi averile celor mutați [2].

În scrisoarea colonelului Weissmann, comandantul trupelor ruseștĭ de la Nistru și unul din provocatoriĭ războiuluĭ ruso-turc din 1768, se vorbește de „acești rebelĭ carĭ fugiseră pe teritoriul Moldoveĭ la satul Colacin" (*ibid.*, II, p. 378). Vestiții „haidamacĭ" urmăriaŭ în Moldova pe apăsătoriĭ lor polonĭ refugiați acolo (*ibid.*, p. 564 și urm., no. 9).

Acum vre-o cinsprezece anĭ începusem a cerceta la Cernăuțĭ vechea Archivă a Mitropolieĭ. Am găsit acolo o interesantă descriere a prădăciuniĭ pe care, puțin timp după anexare, a suferit-o mănăstirea Putneĭ și procese-verbale de anchete contra preoților: unele din acestea vădiaŭ prin caracterul limbiĭ presenta uneĭ populațiĭ străine. Împărțirea pe națiĭ a teritoriuluĭ anexat se putea face pe basa acestor acte. Dar părintele Mitropolit a întrerupt aceste cercetărĭ care puteaŭ da resultate utile, arătîndu-mĭ că Biserica Bucovineĭ nu e „autonomă" și că voia de a cerceta o poate da numaĭ Viena. Copiile ce făcusem aŭ fost oprite și „nu s'aŭ mai putut găsi". Autorisația Vieneĭ a venit destul de tărziŭ pentru ca posibilitatea cercetărilor să-mĭ fie închisă prin interzicerea de a mai călca, supt pedeapsă de închisoare, pe pămîntul Bucovineĭ. Cine știe ce s'a făcut azĭ cu partea veche a Archiveĭ!

[1] *Doc. Callimachi*, I, pp. 196-7, no. 112.—Pentru Cîmpulungul Rusesc, *ibid.*, p. 199, no. 127.

[2] *Ibid.*, pp. 246-7, no. 33.

www.dacoromanica.ro

Așa fiind, trebuie să ne mulțămim cu informația tipărită pe care cu atîta atenție o întrebuințează d. Nistor. D-sa observă cu dreptate că după anexare șerbiĭ rutenĭ fugarĭ, cari se tot strecuraŭ în țară, se mutaŭ în satele de lîngă noul hotar pentru ca de acolo să-șĭ poată afla, și în cas de recrutare, un și maĭ sigur adăpost în Moldova. Astfel se creă o nouă zonă a desnaționalisăriĭ.

Între actele bucovinene pe care le-am tipărit în vol. XXXV din „Analele Academieĭ Romîne“ se află de acelea care dovedesc că în unele părțĭ din Nord pe la 1780 Onciul începea a se zice Vonciul, că din numele de botez al părinteluĭ se creaŭ nouă porecle cu sufixul slav *-ovicĭ*, că limba ajungea de tot stricată („chimp“, „chirșmă“, „sitepeni“, „padure“, etc.). Explicația se poate găsi și în răpedea slăbire *națională* a școlilor românești, simultană cu năvălirea diecilor, cărturarilor galițienĭ (v. *ibid.*, p. 19).

Cu totul nouă în cartea d-luĭ Nestor este dovedirea faptuluĭ că Guvernul, *care nu se gîndia încă la o chestie națională românească*, a favorisat și trecerea Romînilor din Maramureș și Ardeal în noua provincie, ba a provocat chiar admigrarea de Moldovenĭ, pe cari-ĭ ispitia prin scutirĭ de tot felul.

Numărul Rutenilor în cele d'intăiŭ deceniĭ după ocupație e redus, după dreptate, la o treime din suma, de vre-o sută de miĭ de oamenĭ, a locuitorilor. Se discută și o aserțiune a episcopuluĭ Dosofteiŭ, care, în felul cum e reprodusă de administrație, ar vorbi de „maĭ bine de jumătate“ Rutenĭ între păstoriĭ săĭ. Aș observa un lucru: de ce pentru credincioșiĭ săĭ slavĭ acelașĭ episcop care a tipărit cărțĭ românești n'a editat niciuna în vechea limbă sacră a ortodoxieĭ dunărene?

Cu tot atîta dreptate observă d. Nistor că Rutenii începură a deveni interesanțĭ pentru Austria din momentul cînd se atrase atenția asupra legăturiĭ lor de „uniți“ cu Biserica latină a Împăratuluĭ, de care nu trebuiaŭ să fie lăsațĭ a se desface (*ibid.*, p. 86 și urm.). În schimb, Biserica românească din Rădăuțĭ făcu orîce concesiĭ de limbă numaĭ pentru a nu-șĭ pierde credincioșiĭ (*ibid.*, pp. 91-2).

Urmează paginĭ în care se arată, pe basa actelor oficiale, cum

[1] Între Nistru și Prut Austrieciĭ găsiră și Romînĭ și Rușĭ, vorbind fiecăruia în limba luĭ; p. 113.

www.dacoromanica.ro

noul regim *civil*, cu toate sarcinile și obligațiile sale, aduse întoarcerea înnapoĭ în Moldova pe la 1789 a celor cari, un timp, găsiseră în Bucovina împrejurărĭ maĭ prielnice. Dar se pare că era vorba maĭ mult de o continuă fluctuație fără motive generale. Sistemul arendășieĭ exploatatoare aduse însă despoporarea unor sate, ca Toporăuțiĭ, în care apoĭ Rutenĭĭ îșĭ făcură sălașul (*ibid.*, pp. 128-9). Cred că trebuie să se ție seamă de momentele cînd orĭ Moldova orĭ Bucovina se găsiaŭ în stare de războiŭ. Totușĭ la 1809 cu mult entusiasm se organisară escadroane de Arnăuțĭ și de „vînătorĭ", de „olintirĭ" dintre Romînĭ (*ibid.*, pp. 139-40). De asemenea un factor important a fost și păstrarea până tărziŭ a uneĭ largĭ părțĭ din pămîntul Bucovineĭ în mînile cleruluĭ și marilor proprietarĭ din Moldova (v. Iorga, *Documente Callimachi*, I, pp. 49-50, anul 1795).

Că Bucovina ca și Ardealul eraŭ privite la 1795 ca țerĭ curat românești o dovedește un raport al Internunțiuluĭ Herbert-Rathkeal, care recomandă a se cere un tălmaciŭ din „Ardeal saŭ Galiția *(sic)*, de oare ce aceste provinciĭ sînt locuite de Valahĭ și Moldovenĭ" (*ibid.*, II, p. 512, no. 160).

Era de părtenire a Rutenilor începe, după aceste obiective cercetărĭ, abia la 1848, maĭ ales pentru a se lovi în *Polonĭ* (p. 145 și urm.). Atuncĭ Alecu Hurmuzachi fixează cifra de 209.293 Romînĭ față de 108.907 Rutenĭ. Hacman, episcopul de tristă memorie, invocă însemnătatea numerică a Rutenilor pentru a împiedeca pe marele Șaguna de a fi el Mitropolitul ortodox al tuturor Romînilor (*ibid.*, p. 153). Inovația clasificărĭĭ naționale după limba ce *se cunoaște*, ce „se întrebuințează", aduse majorarea statistică a Romînilor (p. 153 și urm.). Un noŭ și mare aflux de Rutenĭ pe la 1870 înlesni această răsturnare a majorităților naționale [1].

Argumentația, sprijinită pe informațiĭ bogate, nu lasă neatins niciunul din punctele de căpetenie ale chestiuniĭ. O traducere într'una din limbile Apusuluĭ ar aduce fără îndoială, maĭ ales astăzĭ, un însemnat serviciu causeĭ românești.

N. Iorga.

[1] În Apendice, lucrarea luĭ Budai Deleanu despre Bucovina, cunoscută până acum numaĭ în traducere românească.

www.dacoromanica.ro

Horea și Moldovenii.

Horea, căpetenia, menită mucenicieĭ, a Romînilor din Ardeal revoltațĭ împotriva unuĭ regim de apăsare socială și fiscală, care era și o apăsare națională, a avut legăturĭ cu Moldova.

Ni-o spune la 1795, zece anĭ abia după schingiuirea din Alba-Iulia, însușĭ internunțiul de Herbert-Rathkeal (raport din 10 Octombre; Iorga, *Documente Callimachi,* II, pp. 513-4, no. 164).

Treĭ țeranĭ din partea luĭ veniră la Iașĭ, unde domnià atuncĭ — Internunțiul o știe — Alexandru Constantin Mavrocordat. Cel care vorbia, „în latinește“ — adecă în românește — era un „Janos ou Jonas“, „om de vre-o patruzecĭ de anĭ, voinic, bine făcut, deosebit prin niște mustățĭ enorme“.

Prin eĭ s'ar fi cerut o intervenție la Poartă, ca aceasta să deie ajutoare, — ceia ce s'a refusat.

Dar o întrebare ni se pune: oare de la *Poartă* s'a cerut ajutorul?

Și, dacă nu de la Poartă, această dovadă a instinctuluĭ unitățiĭ românești, la aceștĭ biețĭ țeranĭ ignoranțĭ, luptînd pentru scopurĭ abia întrevăzute, ar fi extrem de importantă și de înduioșătoare.

N. Iorga.

DOCUMENTE.

Un manuscript grecesc din Moldova la Atena.

În catalogul manuscriptelor bibliotecieĭ luĭ Alexie Kolyvà, pe care d. Sp. P. Lampros îl publică în Νέος Ἑλληνομνήμων, XI, se află, la pp. 482-3, supt no. 16, un manuscript cuprinzînd Operele Sfîntuluĭ Macarie Egipteanul. Notițele păstrate pe dînsul arată că a fost scris la 1796 de un Vasile care-șĭ zice *„Romînul* (Ῥωμάνος) *saŭ Moldoveanul“* (ἐν ἔτει 1796, Φεβρουαρίου 12: ἐγράφθησαν παρ' ἐμοῦ, τοῦ Βασιλείου, Ῥωμάνου ἢ Μολδαβέως; aiurea: Μολδαβέως ἤτοι Ῥωμάνου), prețioasă dovadă că pe atuncĭ încă era conștiința de *romînitatea primordială și capitală a Moldovenilor.*

Se maĭ înseamnă un „cutremur mare“ de la 1802, în ziua de Sf. Paraschiva, zi de Marțĭ; maĭ sînt fragmente de pomelnic („Antim arhiereul, Ilarion și copiiĭ, Dochița preuteasa“). Un Petru Ghiadaris arată, din Iașĭ, la 30 Iulie 1820, că a luat cartea cu îm-

www.dacoromanica.ro

prumut de la „Gheorghe epistatul (ἐπιστάτην) școliĭ domnești din Iași“, dar că, murind acesta, i-a rămas cetitoruluĭ manuscriptul.

Kolyvàs a cumpărat manuscrisul (unde?) la 1906.

N. I.

* * *

Acte despre vechea oștire.

I.

14 Novembre, 7178 (1670). Antonie-Vodă pentru „Mogoșŭ iuzbașa și nepotu-săŭ Neculiĭ, fečorulŭ lu Alecse denŭ Căndeștĭ“, pentru ocină la Tătulești (Rîmnic), „care să chiamă Crăngulŭ Meailorŭ“. Martur: „Armega denŭ Potoceanĭ“.

II.

2, Iulie 7179 (1671). Hotărnicie înnaintea „căpitanuluĭ Dumitra șco za Păh[ărniceĭ]“ Marturĭ: „Ionŭ izbaș[ă] otŭ Căndeștĭ, Mog[o]șu izbaș[ă] otŭ Căstriianĭ“.

III.

14 Maiŭ 7203 (1695). „Mihaĭ Vel Spăt. i Șărbanŭ Vel Vistiariŭ i Ianachie Vel Agă, ispravniciĭ Scaunuluĭ Bucureștilorŭ“, către „căp. și iuz. za Spătăreĭ otŭ sudŭ Ialomița și tuturorŭ cetașilorŭ, ca să fie volnič... de s[ă] caute ce arŭ găsi bucate de ale slujitorilor celorŭ fugiță, caĭ, boĭ, vacĭ, stupĭ, viĭ, moșiĭ, saŭ verŭ-ce felĭ de bucate arŭ găsi pre urma lorŭ, totŭ să fie volnicĭ să-lŭ ia și să le vănză pentru bani harač[u]luĭ și de lipsa harač[u]luĭ, pentru că n'aŭ vrutŭ să șază să-șĭ dea haračŭ și lipsa harač[u]luĭ, ce aŭ fugitŭ și ș'aŭ lăsatŭ baniĭ lorŭ înŭ spinarea cetașilorŭ, de aŭ luatŭ banĭ cu dobăndă de i-aŭ plătitŭ. Dereptŭ aceaia să fie volnicĭ cetași să le ia și să le vănză fieștecare cu prețulŭ lorŭ, după cătŭ îĭ va face birulŭ luĭ, și cine ce arŭ cumpăra de aceaste bucate, moșiĭ, să le fie stătătoare... Însă fieștecuĭ să i se vănză, aŭ bucate, aŭ moșiĭ, de căță banĭ îĭ va face birulŭ: atăta să i să vănză, iarŭ maĭ multŭ nu“.

IV.

„Adecă, noĭ, Oltenĭĭ[1]*, hănsariĭ, eŭ Marco, înpreună cu frate-meŭ Stanciulŭ, i Nițulŭ de acole și din Săroianĭ (sic) Grozaavŭ, cu frate-săŭ, Stanŭ Brăcăcilă, tijŭ hănsarŭ“, vînd „dumisale căp. Vasilie pămăn-*

[1] De lîngă Milcov.

www.dacoromanica.ro

turĭ optŭ... de a rândulŭ diînŭ puţulŭ Petriĭ, diînŭ drumulŭ Cărligilorŭ spre Faraoanĭ, până înŭ pădure". Vînd pe banĭ.—7194 (1686), 18 Mart. Între marturĭ „Neculaĭ mart., iuz[başa] otŭ Oltenĭ", „Ionŭ iuz. otŭ Şărbăneştĭ, mart. Eŭ Calinŭ, vătămanulŭ otŭ Focşanĭ, mart."

* * *

15 Maiŭ 7203 (1695). „Mitrea căp. de Spătăreĭ din Ialomiţa", cu cetaşiĭ, dă zapis luĭ „Alixandrache Muselimul, ceauş za aprozĭ". Eĭ aŭ „istovitŭ la Vistierie". Unul la Dîlga. Se chezăşuiesc că vînzarea va fi stătătoare.

* * *

18 April 7205 (1697). „Adecă noĭ, cetaşiĭ de la stegul duprea baltă, otŭ sudŭ Ialomiţa" vînd luĭ Alexandrachi.

* * *

14 Iulie 7205 (1697). „Stanŭ Brăcăcilă dinŭ Olteanĭ şi eŭ, Bogdanŭ Montulŭ otŭ tam" daŭ zapis egumenuluĭ Filofteiŭ de la Sf. Ioan de la Focşanĭ că Zaharia vtori Portar li-a cerut „treapădulŭ". Plăteşte egumenul. Daŭ moşie „până înŭ apa Milcovuluĭ". Iscăleşte şi „Răcoviţă văt[a]ŭ] za hănsarĭ, marturĭ".

Pe dos : Νὰ θεωριθῖ μὲ τὸν Κωσταντίνον Ποστέλνικον. *(Să se cerceteze cu Constantin Postelnicul.)*

* * *

12 Decembre 7208 (1699). Zălogire de la „Vasile fratele căpitanuluĭ Sămionŭ" şi văduva acestuia, din Oltenĭ.

* * *

21 Maiŭ 7208 (1700). „Vlădilă căpt. za Visterniceĭ, împreună cu Căloianŭ Ceauşulŭ şi cu toţĭ Visterniceiĭ otŭ sudŭ Elhov" pentru Alexandrachi. „Fiindu acestu omŭ Şerbanŭ la slujbă la Visternicie şi cu sumă de birŭ scrisŭ în catastihulŭ Vistearii, şi, fiindŭ elŭ omŭ răŭ, n'aŭ şăzutŭ ca să-şĭ dea birulŭ, ce aŭ fugitŭ".

* * *

20 Decembre 7224 (1715). Act de la boieriĭ hotarnicĭ pentru Ventilă Vel Căpitan şi Anastasie egumen la Olteanĭ. Pomenit „Grozavŭ hănsarulŭ". „Până înŭ apa Milcovuluĭ, înŭ hotarulŭ Moldoveĭ." Pomenită „Dobriţa nepoata luĭ Neculae iuzbaşa". Iscălesc Mihalcea Căpt., Moisea Căpt., Toma.

* * *

www.dacoromanica.ro

1791. Manolache Avraamŭ Căpt. dă zapis luĭ „Stavros biv Vel Sluger, staroste de Ţinutu Putneĭ". Pentru un „locŭ cătŭ zvărle morariulŭ cu barda [1].

* * *

Acte bucureştene.

I.

În numele Tatăluĭ şi al Fiiuluĭ şi al Sfăntuluĭ Duh, Troiţa nedespărţită, amin.

Scriemŭ Nicula judeţul cu doĭsprezece părgarĭ din oraşul Bucureştiĭ ăcastă a noastră carte acestuĭ om anume Cŭcuc Grecul, arcarŭ, ca să să ştie că aŭ cumpărat un loc de casă de la fečoriĭ Orziĭ Ţiganul, anume Oprea şi Stan, drept o sută şi cincizecĭ de aspri gata, şi aŭ vândut aceştĭ Ţiganĭ Oprea şi Stan de a lor bună voe la Cuciuc Grecul, arcariul, şi aŭ cumpărat cu ştirea tuturor orăşanilor, ca să-ĭ fie luĭ ohabnic, şi mărturiĭ Grozav bătrînul şi Grigorie şi Ilie şi Fiera şi Babachì Terzì şi Bratul şi Gherghe Grecul şi Savul şi Badina şi Nicola Barbir. Eŭ, Tudor gramaticul, luna luĭ Maĭ 6, dni curgerea anilorŭ de la Adam văleat 7080 [1571-2] [1].

II.

Părinte clisierŭ popa Gherghe, cu sănătate mă închinŭ, cu sănătate Sfinţieĭ Tale. De alta facu ştire Sfinţieĭ Tale păntru casa Semenuluĭ, care aŭ fostu pre locŭlŭ nostru, să ştiĭ că eŭ amu avutŭ cu acelŭ Seimenŭ tocmelĭ, cătŭ va şădè pre locŭ, să nu dè nimica chirie, iarŭ casa să rămăe a loculuĭ, pentru chiriie, iarŭ Sfinţie Ta te'ĭ sculatŭ de i-aĭ spartu şi i-aĭ luatŭ de pre locŭlŭ nostru. De care lucru să ştiĭ Sfinţiia Ta că eŭ acelŭ locu omu vândutŭ cu casă cu totŭ dumneluĭ văruluĭ meŭ Cluč. Păunŭ dereptŭ ug. 9. Dereptu aceia să ştiĭ Sfinţiia Ta să cauţĭ să puĭ casa la locu, cumŭ aŭ fostu deresă, cu cuptoare cu totŭ, cumŭ aŭ fostŭ, să să ştie,—că eŭ mi s'aŭ prinsu de amu venitu aice la Curte, iarŭ Cluč. Păunŭ aŭ înţelesŭ că aĭ stricatŭ casa ; ci mă apucă pre mine să-mĭ ia ug. 30, pentru acè casă. De care lucru să ştiĭ că dumneluĭ aŭ spusŭ şi luĭ Vodă, cum veĭ ved[è] şi carte Mării Sale luĭ Vodă că-ţĭ scrie. Iarŭ eŭ încă scriŭ Sfinţieĭ Tale preiatenește să puĭ casa la locŭ, că apoĭ nu-ţĭ va fi cu pace. Şi amŭ scrisŭ eŭ, Crăstea snă Ghioniĭ Post., cu mănă mè, ca să

[1] Arch. Statuluĭ din Bucureştĭ, *Sf. Ioan din Focşanĭ*, I, n-le 2, 6, 10, 16, 20; II, n-le 4-5; *Radu-Vodă*, XXIII, 27, 28, 29, 31, 35.

[2] *Ibid., Condica Bucovăţuluĭ*, 197 (traducere).

www.dacoromanica.ro

să creze răvașului, și denainte a mulți boeri care vorŭ iscăli deînŭ josŭ. Ačasta'mŭ scrisŭ; să fii Sfinție Ta sănătosŭ; aminŭ.

Iunie 12, letŭ 7163 [1655].

Buneа Velŭ Vist. Eŭ Crăste log. snă Ghioniĭ Post. otŭ Brăncenĭ. † Σίμος Κλοτζάροις οἰπόγραψα. *Ianachi cupețŭ, Mihail logftŭ, mărtorie... Necula log. otŭ Țigănești. Brătiia Loft.*

Și amŭ înțelesŭ și pentru pietra care aŭ fostŭ hotarŭ, că o aĭ mutatŭ și aĭ pusu gardulŭ pre locului nostru; dară cumŭ poți face Sfinției Ta așa? Dară nu știĭ că să vorŭ sparge acele toate cu omŭ domnescu, și veĭ fi apoĭ și de pradă, că oameniĭ ceĭ bătrănĭ bine știŭ pre unde aŭ fostŭ loculŭ unchiŭ-mieŭ lu Ianca Vist. ș'a tateĭ, lu Ghioniĭ; ci vorŭ arăta. Ačasta scriemŭ[1].

DĂRĬ DE SEAMĂ.

Joseph Bédier, *Les crimes allemands d'après des témoignages allemands*, Paris, 1914.

Un istoric literar de frunte al Franciei a avut ideia de a tratà chestia neauzitelor escese germane în Belgia și Franța, care aŭ umplut de indignare toată lumea simțitoare, pe basa documentelor netăgăduite, ca o problemă de specialitate, privind lucrurĭ petrecute cu multe veacurĭ în urmă.

S'a folosit pentru aceasta de carnetele soldaților germanĭ — carnete reglementare — ce s'aŭ găsit asupra morților și a prinșilor. Ce se spune acolo — și nimic nu poate răsturna aceste mărturiĭ, pe atît de oribile, pe cît de naive — întrece toate margenile închipuiriĭ celeĭ maĭ perverse. Într'un sat, unde „era telefon cu dușmanul", șaĭzecĭ de locuitorĭ uciși în fugă, între cari multe femeĭ bătrîne, moșnegĭ și o femeie îngreunată, „treĭ copiĭ ce se strînseseră unul în altul"; se izgonesc și copiĭ cari duc pe bețe leagănul fraților maĭ micĭ. La Sommepy, locuitoriĭ sînt aruncați în casele care ard. Aiurea, pentru o pușcă ce se descarcă singură, „s'aŭ aruncat în flacărĭ toțĭ bărbațiĭ" (marturul, un ofițer saxon, e indignat). În cutare sat, „femeile și copiiĭ cu lampa în mînă" luminează împușcarea soților și părinților. La Langeviller, treĭ femeĭ sînt spînzurate de copacĭ. În altă parte se ucid cu baioneta în casă „doĭ bărbațĭ cu femeile lor și o fată de optsprezece anĭ". În Belgia femeile sînt „rechisiționate"

[1] *Ibid.*, *Radu-Vodă*, XXIII, 11.

www.dacoromanica.ro

pentru a-şĭ îngropa bărbaţiĭ. Prada e mărturisită (şi... albume) limpede de aceştĭ neaşteptaţĭ martură. Unul spune că şi-a mîncat orezul între cadavrele ce ard, iar altul că, după distrugerea uneĭ întregĭ regiunĭ, se distra mîncînd cireşe. Bisericile se profanează cu plăcere. Un al treilea înseamnă rugăciunea ce s'a făcut după săvîrşirea vandalismelor. Ofiţerĭ de-aĭ lor îĭ taxează de „bande de hoţĭ". „Mutilarea răniţilor e la ordinea zileĭ", scrie un prisonier, în August.

Se maĭ reproduc ordine de şefĭ, ameninţînd cu împuşcarea pe cine nu va ridica imediat mînile în sus orĭ hotărînd (generalul Stenger, 26 August; p. 29) că „nu se maĭ fac, începînd de astăzĭ, prisonierĭ; toţĭ prinşiĭ vor fi ucişĭ; răniţiĭ, cu arme şi fără, ucişĭ; prinşiĭ, şi în formaţiunĭ maĭ marĭ, în mase, ucişĭ. Niciun duşman în viaţă să nu rămîie după noĭ."

În sfîrşit sînt extrase din ziare germane. În „Münchner neueste Nachrichten" se arată cum între gloanţe se pun, la Saint-Dié, civilĭ legaţĭ de scaune, ca să primească focul; eĭ sînt, bine înţeles, ucişĭ. Într'o foaie de provincie, „Jauersches Tageblatt", din 18 Octombre trecut, un locotenent, un nobil, von Niem, spune cu deliciĭ cum se ucideaŭ „Franzmänner" răniţĭ. „Zdrobim saŭ străpungem pe răniţĭ, căcĭ ştim că aceste canaliĭ, după ce trecem, trag asupra noastră. Colo e întins un Franţuz, cu faţa la pămînt: se face numaĭ că e mort. Lovitura cu piciorul a unuĭ zdravăn muschetar îĭ arată că sîntem acolo. Întorcîndu-se, cere cruţare, dar i se strigă: „Vezĭ tu cum împung baionetele noastre" şi e înţepat pe loc. Lîngă mine oribila trosnire vine de la loviturile cu patul de puşcă pe care un soldat din regimentul 154 le cară pe un cap de Franţuz pleşuv. Ca un om cuminte, el întrebuinţează pentru acest lucru o puşcă francesă, ca să nu-şĭ strice pe a luĭ. Oamenĭ cu sufletul deosebit de moale daŭ Francesilor răniţĭ gloanţele de graţie; ceĭlalţĭ hăcuiesc şi împung cît pot."

E adevărată ruşine pentru cineva să fi ajuns a trăi în vremurĭ cînd toată şcoala, biserica, lectura şi morala oficială nu pot să dea decît asemenea bestiĭ. După pace, *un* lucru maĭ ales e de început: refacerea morală a omenirĭĭ.

N. Iorga

* * *

www.dacoromanica.ro

H. Hauser, *Comment la France jugeait l'Allemagne: histoire d'une illusion optique.*

Profesorul frances H. Hauser semnalează, supt impresia suferințelor nemeritate ale țerii sale, rîndurile luĭ Edgar Quinet și ale altora, prin care încă de la 1831 se semnalează formarea *noiĭ* Germaniĭ, fără sentimentalism și reverie, hotărîtă ca, prin zdrobirea orĭcăriĭ piedecĭ, să iea în stăpînire lumea. Treistchke striga la 1870 că „trebuie smulșĭ dinții aceleĭ fiare" care ar fi Franța (urîtă speță de om și acest sălbatec istoric!). Se recunoaște însă folosul tras de învățămîntul superior frances din metoda germană. Se arată ilusia ce se formase în noua generație francesă a uneĭ Germaniĭ pașnice și aproape frățeștĭ.

Se schițează în trăsături sigure casta militară germană. Se semnalează doctrina tristă, care a prins rădăcinĭ și la noĭ, că frontierele naționale trebuie corectate de considerațiĭ strategice. Se semnalează harta „pangermanică" a luĭ Justus Perthes, cu Longich, Virten, Nanzig, Tull, Lünstedt, Reimersberg, pentru Longwy, Verdun, Nancy, Toul, Lunéville, Remiremont. Justă observație că Germania n'are tradiția *comună politică*, prin care se capătă bunul simț politic. Nicĭ concepția *statistă* opusă concepțieĭ naționaliste (la noĭ, a răp. Sturdza și a d-luĭ P. P. Carp) nu scapă de o dreaptă critică. Se semnalează nevoia firească de cuceriri pe care o simte o organisație materială perfectă ce nu se poate satisface prin ea însăși. **N. Iorga.**

* * *

André Weiss, *La violation de la neutralité belge et luxembourgeoise par l'Allemagne,* Paris 1914.

Observațiĭ de drept internațional, amintire a condițiilor în care s'aŭ organisat, supt garanție de neutralitate, teritoriile rămase „vacante" la lichidarea moșteniriĭ luĭ Napoleon I-iŭ, cu corectările din 1830, cînd se creă Belgia, la sfărîmarea prin revoluție a Țerilor-de-jos unite (pentru Luxemburg decide conferința de la Londra din 1867). Urmează povestirea faptelor cunoscute. Se semnalează că la 31 Iulie Franța declara că e decisă a nu călca neutralitatea belgiană (p. 13; cf. și actele citate după „Cartea Cenușie" belgiană la p. 14 nota 1). Germania arăta numaĭ, față de Anglia, că n'are intențiĭ de a-și anexă pămînt belgian (p. 16), pentru că „aceasta nu s'ar putea face cu folos decît

www.dacoromanica.ro

anexînd în acelaşĭ timp teritoriĭ olandese“ ! De alminterea d. de Jagow a recunoscut faţă de ambasadorul engles că teritoriul belgian a fost violat pentru că altfel operaţiile militare ale Germanieĭ s'ar fi desfăşurat maĭ greŭ (pp. 17-8). Şi însuşĭ Cancelariul se plîngea ca Anglia e gata să între în luptă „rien que pour un mot „neutralité“, rien que pour un chiffon de papier“ (p. 18). **N. Iorga.**

* * *

Karl Lamprecht, *Krieg und Kultur,* Leipzig 1914.

Sînt treĭ conferinţe ale mareluĭ istoric german, care tratează în formă liberă de conversaţie un şir de lucrurĭ în legătură maĭ apropiată saŭ maĭ depărtată cu actualul războiŭ. Sînt observaţiĭ pe care le cunoaştem şi de aiurea şi care se repetă şi aicĭ. Multă glumă şi familiaritate alăturĭ cu teoriĭ noĭ, care se prind maĭ greŭ. Pentru Germanĭ maĭ ales e interesantă partea programatică, în care se cere mult pentru viitor : o formă politică maĭ largă, în care Germania toată să fie ceia ce pănă azĭ a fost şi este Prusia în Germania, un Oficiu al Afacerilor Străine care în orĭce punct de pe pămînt să aibă grija celuĭ din urmă chiar dintre Germanĭ, o nouă educaţie naţională, etc. **I.**

* * *

Ion Gr. Dimitrescu, *Die Grossindustrie Rumäniens,* Bonn 1914.

O scurtă introducere — bună — despre desvoltarea economică şi politică a Romănieĭ pănă la 1866. Şi maĭ departe sînt explicaţiĭ istorice precise basate pe întrebuinţarea directă a izvoarelor. Pentru un începător, e o lucrare de lăudat din causa caracteruluĭ exact al ştirilor, buneĭ lor orînduieli şi expuneriĭ faptice, fără frase. **I.**

CRONICA.

În „Romănia Viitoare“ de la Ploieştĭ, anul I, no. 38, d. Gh. Zagoriţ explică, prin citarea unuĭ document inedit, copiat de d. Stoica Nicolaescu la Athos, că Măneştiĭ de unde-şĭ trăgea neamul Mihnea-cel-Răŭ nu e satul din Prahova, ci acela „din judeţul Ilfov, pe apa Colentina“ (se spune anume — lucru interesant pentru confirmarea genealogieĭ luĭ Alexandru, bunicul luĭ Radu Mihnea,—că el era nepotul „bătrînuluĭ răposat Mihnea Voevod“).

Aceste acte din Athos ar trebui tipărite fără zăbavă. **N.**

www.dacoromanica.ro

A apărut n-l 2, Anul al II-lea, pe luna Februar 1915, din

BULLETIN DE L'INSTITUT
POUR
L'ÉTUDE DE L'EUROPE SUD-ORIENTALE

SUMARIŬ:

Livre orange (russe). — Livre blanc (anglais). — Filitti: Règlement Organique. — Durkheim et Denis: Guerre européenne. — Michoff, Population de la Turquie et de la Bulgarie. — Lampros: Paléologue Graitzas, Chrysobulles, Poème sur Pierre le Moldave, Pétrokokkinos. — Iorga: Autriche et Serbie. — Minea: Fogaras. — Tafrali: Hymne „akathistos". — Académie Roumaine: Rapports.

A apărut:

ISTORIA COMERȚULUI ROMÂNESC

de N. IORGA.

VOLUMUL I-iŭ (până la 1700):

Drumurĭ, mărfurĭ, negustorĭ și orașe.

Lucrare scrisă din inițiativa și cu sprijinul d-luĭ
DIMITRIE HAGI-THEODORAKY.

Prețul: leĭ 3.50.

A apărut

Desvoltarea ideiĭ unităților politice a Romînilor

(Lecțiĭ făcute la Universitatea din Bucureștĭ)

de N. IORGA.

Prețul: Leĭ 1.25.

A apărut

Ce este un monument istoric

(Conferință ținută din însărcinarea Comisiuniĭ Monumentelor Istorice).

de N. IORGA.

Prețul 25 banĭ.

www.dacoromanica.ro

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți.

www.dacoromanica.ro